

Prolog

Pozara, Toskana, 11. avgust 1945.

Odatle više nije bilo uzbrdica, samo put što se spušta od Mončigolija ka selu. Nije mogao dočekati da svima saopšti radosnu vest. Uspeli su! On i Atilije, zet, najbolji mehaničar u gradu. Našli su odgovarajući smeštaj i dogovorili se o zakupu.

Stan se nalazio u centru La Specije, u zgradi na uglu ulice Kavur i Monale. Bio je lep i dovoljno velik da u njemu žive dve porodice: ukupno devet ljudi, a uskoro i beba; Anita, njegova žena, bila je trudna. Moraće da se rasporede u tri sobe, od dnevne će da naprave šivaonicu. Sad kad je rat gotov, ponovo će biti posla i možda će, ako sve bude kako treba, uskoro primiti još koju švalju.

Na nizbrdici je lako okretao pedale, kaliper kočnice krupne Atale, bicikla koji ga je verno pratio kroz ova teška vremena, savršeno su usporavale brzinu na svakoj okuci. Zarana je krenuo iz Pozare, seoceta kod Fivicana gde su se preselili kako bi preživeli ratne godine, i lagodno prešao tih četrdeset kilometara što su ga delili od La Specije. Tom stazom projezdio je mnogo puta. Svaku krivinu znao je u prste. Crni bicikl – natkrilno kućište za lanac, zvono s liveanim amblemom u bareljefu i dinamo u osovini točka sa kojim je mogao da vozi i u sumrak – najviše je doprineo izdržavanju porodice u ovo vreme rata.

U okolini bi uvek nekom od seljana zatrebalo da mu se izanđali šinjel prevrne na naličje, ili da se zašiju rupe na sakou koji će

obući za predstojeću svadbu. Pohitao bi, a kući se vratio s jajima ili bocom svežeg mleka. Svi su znali krojača koji je biciklom dolazio na kućnu adresu.

Njegova putešestvija ubrzo su postala idealno pokriće za dostavu poruka partizanskim četama iz tog kraja. Cedulju bi mu predali uveče, a on bi samo skinuo sedište bicikla i gurnuo je duboko u cev nosača. Ponekad bi pozeleo da pročita šta piše, ali natpisi su bili nerazumljivi: katkad se radilo o šifrovanim frazama kojima je najavljivan dolazak nacističkih i fašističkih kolona iz Mase, za streljačke vodove; ili bi pak našao ispisane sve same datume i brojeve – koordinate za prihvat oružja i municije i generalno potrepština padobranima bačenih iz savezničkih aviona.

Krojač je imao sreće, niko ga nije pokazao, nikada nije otkriven. Dva-tri puta je čak dobio priliku da izljubi svog brata Đuzepa, komesara za politička pitanja pri „apuanskoj“ Brigadi Garibaldi. Đuzepe mu je darovao pištolj, Luger P08 Parabellum sa mecima kalibra 9, koji je otrgao iz ruku neprijatelja palog u borbi. Krojač nije voleo oružje, tom prilikom je leteo do Pozare u strahu da ga ne zaustave i streljaju na prvom kontrolnom punktu Crnih brigada. No sve se dobro završilo, a čim je kročio u kuću, dobro je sakrio pištolj. Uvio ga je u krpu svu umrljanu masnim flekama i zatrpao, tačno stoci pod jaslama, gde je seno bilo najgušće; i nije ga više dirao.

U Pozaru se, zajedno s porodicom, doselio početkom '42, čim je postalo jasno da će privremeno morati da zatvori krojačku radnju. Niko mu u ratno doba neće naručiti novo odelo. U La Speciji su sve namirnice i potrepštine postale nedostupne, da l' što ih nisi mogao naći ili su bile preskupe, a sa pet gladnih usta nije smeo rizikovati. I tako je s porodicom prebegao na selo, u rodni kraj svog oca, koga je izgubio nešto malo ranije, gde su još uvek prebivali stričevi sa porodicama. Natovarivši ono malo pokućstva što je iole vredelo – brzo – svi su se sjatili u sklepani sobičak nad štalom. U to nešto kao tavan za skladištenje sena postavili su krojački sto od punog drveta, pokretni lavabo za umivanje i tri kreveta, za po

dvoje, oko ognjišta u vidu kamina na kome se kuvalo i grejalo. Za nuždu se išlo do poljskog ve-cea, u kome se otpad skupljao i koristio kao đubrivo za povrtnjak.

Seoska kuća bila je oskudno opremljena a zime u podnožju Apenina ledene, no u cerovim šumama oko sela drveta za ogrev bilo je napretek. Na malo većoj nadmorskoj visini u jesen se bralo kestenje, koje se potom sušilo kako bi se dobilo brašno. Sve ostalo obezbeđivala je stoka: tri krave i proširena porodica svinja, zečeva i kokošaka. Na poljima i u povrtnjacima uzgajao se krompir, pasulj, kupus, kukuruz i raznovrsno povrće. U pravo doba pristizalo je i voće. Svi su, jednom rečju, teško živeli, ali nisu bili gladni.

U La Speciji je krojač često bivao, makar jednom mesečno. Odlazio bi po hranu s porodičnim bonovima, ili da bi kakvu seosku poslasticu razmenio za pakovanje brašna ili testenine. Snašao bi se i da napabirči nešto zaliha za Juliju, taštu, ženu jakog karaktera, tvrdoglavu do te mere da nije htela ni da čuje da se iseli u Pozaru s ostatkom porodice.

Probali su da je ubede na sve moguće načine, no bezuspešno. Ostala je sama u jednom učmalom i slabo osvetljenom suterenu u Napuljskoj ulici, uverena da joj se, tako staroj, ništa loše ne može dogoditi. Bila je udovica već dugi niz godina i svikla da se sama snalazi. U crtama lica čuvala je izbledele tragove nekad blistave lepote, uvek je bila nasmejana i ne bi kročila iz kuće a da se prethodno nije kompletno našminkala. Katkad bi je do suterena, tik pred policijski čas, dopratio vremešni udvarač. Julija bi radije trpela gladna nego da se odrekne karmina.

Kada bi je zet posetio, radovala se kao malo dete, jer krojač bi sa sobom imao novu košulju za nju, sašivenu od izlizanih čaršava, ili bi joj doneo nešto sira i svežih jaja i novosti o Aniti, Julijanu, Marizi i ostaloj deci.

Julija se nije dala omesti ni 19. aprila '43, kad su se na La Speciju obrušili svi demoni pakla. Tih dana su 173 engleska Lankastera i 5 Halifaksa isпустиła više od 1300 tona bombi ciljajući bazu ratne mornarice i veliki vojni arsenal gde se obavljao remont. A bojne

naprave su, umesto toga, razrušile centar starog grada i ubile preko sto dvadeset a ranile gotovo hiljadu civila.

I Julijinu zgradu pogodile su bombe, ali se ona nekim čudom izvukla. Spasilačke ekipe su je pronašle – zajedno s vremesnim prijateljem – u suterenu, iz koga nije pobegla ni kada je zazvonilo za uzbunu a stanovništvo pozvano da se rasporedi po skloništima. Tek nakon mnogo godina priznaće da nisu ni čuli sirene, ona i stari drug koji je te večeri doneo poslednju bocu vina iz podruma, iskrslu niotkuda kada je mislio da ih više nema, a onda...

Krojač je razmišljao o tome dok je zavijao poslednje krivine. U sebi se smešio prisećajući se Julijine ekstravagancije. Bio je srećan što se vraćaju u grad, njegov grad. Anita i deca će ga s radošću dočekati. Za svakog od njih počinjao je novi život.

Pet ratnih godina bile su strašne. Pogotovo pred kraj, cela teritorija pogođena je krvavim pirovima SS odreda Valtera Redera (*Walter Reder*) i Crnih brigada iz Mase. U leto '44, prvo u Sant'Ana di Stacema a potom i u Vinki i desetinama drugih okolnih mestašaca mučki je ubijeno preko osam stotina starih ljudi, žena i dece. Za Julijana, najstarijeg sina, postalo je preopasno, te je ovaj prepešačio front u badnjoj noći '44. kako bi se pridružio američkim trupama.

I sam krojač imao je sreće da sačuva živu glavu kada su ga presrele X-MAS jedinice. Bilo je to 20. januara '44, kad je, vraćajući se biciklom s jednog od putešestvija po La Speciji, naleteo na improvizovani kontrolni punkt. Grupe partizanske akcije – Gpa – koje su deystvovale po gradu, napale su pre toga transportni autobus za oficire i vojnike X-MAS-a, bilo je mrtvih i na desetine ranjenih. Kontrolni punktovi na svim izlazima iz grada postavljeni su kako bi se pretresli ljudi zatečeni na ulici. Krojača su odmah uhapsili, oduzeli mu bicikl a njega ugurali u veliku prostoriju sa zadnje strane kazamata upriličenog u kontrolni punkt, sa još desetak preplašenih muškaraca. Vojnici koji su ih pregledali bili su, naoko, veoma mladi i nervozni, kažiprsta prislonjenih na obarač mitraljeza urlali su bez prestanka. Krojač je bio prestravljen. Mo-

žda će ih streljati odmah, a možda ih prvo podvrgnuti mučenju pa onda streljati. Ako im se posreći, strpaće ih zatvor a potom prevesti u zarobljenički logor u Nemačkoj. Pomisao da više nikada neće videti svoje drage dovodila ga je do bezumlja.

Nakon nekoliko sati dugih kao večnost uđe mladi oficir, žustro ga prozva i izvede napolje uperivši u njega pištolj. Spremio se da umre, tek ču kako ga neko doziva. „Zar me ne prepoznaješ? To sam ja, Antenor, sin Nivesin, tvoj sestrić.“

U krojačevoj porodici bilo je mnogo komunista, protivnika režima. Jedan od njegove braće prebegao je u Francusku da izbegne zatvor nakon što se pobunio protiv prvih akcija militantnih fašista („*Fasci di combattimento*“, u bukvalnom prevodu „bojne šibe“; *bile su to prve nezvanične interventne jedinice Fašističke partije, koja je sebi dodelila ime simbola moći i jedinstva u Rimskom carstvu, fasces ili snop pruća; prim. prev*). Ostali su bili sindikalni aktivisti, zanatlije i pripadnici radničke klase krišom učlanjeni u Komunističku partiju ili Pokret otpora. Svi, osim jednog: sina njegove rođake Nives, momka usijane glave, lepog, pametnog, veselog, koga se dobro sećao kada je, kao mali dečak, došao s mamom u krojačku radnju da mu se sašije mornarsko odelo. Antenor se prijavio kao dobrovoljac kod fašista kako bi dao oduška svome buntu – a možda i iz patriotizma protumačenog na pogrešan način, priključivši se Salskoj republici. Porodica ga se praktično odrekla. Niko ga više nije pomenuo otkako je viđen kako maršira u uniformi jedinice Junije Valerije Borgeze (*Junio Valerio Borghese*), čije su trupe vršile najokrutnije odmazde nad partizanima. Igrom slučaja Antenor se nalazio upravo u toj patroli. I pre nego je ovaj shvatio šta se dešava, krojača je izveo iz kazamata i, pod okriljem mraka koji je to veče rano pao, posadio na bicikl, blago pogurao niz padinu, uz blagonaklon pozdrav: „Srećno, ujko.“

I tako krojač osvaja poslednju krivinu, sva ova sećanja ostavlja iza sebe. Jedva čeka da stigne kući, porodici, već se naziru prva seoska ognjišta. Gotovo je s tragičnim događajima, mrtvim dušama. Hoće samo da se veseli, da se trčecim korakom uspe uz

stepenice i čvrsto zagrli Anitu, da je vrti po sobi dok im dečica cupkaju naokolo...

Kamion koji se penje ka Mončingoliju prevozi nameštaj. Jedini je kamion koji uopšte prolazi tuda. Vozač je lepo raspoložen, pevuši dok volan skreće u prvu krivinu. Ne može ni da zamisli da će mu taj biciklista, koji se iznenada pomalja u spustu, završiti, bespovratno, pod točkovima.

Krojačev tragični kraj – još ne beše navršio četrdeset petu – obeležiće čitavu porodicu, zanavek. Vest o nesreći proču se po dolini u trenu. Stariji sin potrča kao da ga sto đavola gone, do te proklete krivine na dve-tri stotine metara od sela. No ništa mu drugo ne preosta do da čvrsto prigrli očevo telo prostrto na asfaltu, beživotno, lica izobličienog, i da urla od očaja.

Svi snovi, nada u bolji život, u trenu se raspršiše. Momak od nepunih dvadeset ne mogaše sebi da priušti da se prepusti tugovanju. Na njemu je da preuzme brigu o porodici – majci i četvoro malih, računajući i brata koji će se roditi za koji mesec.

Proleteće godine pre no što se prvi put ponovo osmehne. Biće to onda kada prvi put uzme u naručje dečaka koga je njegova žena Lea upravo donela na svet. Pet godina je prohujalo od tragičnog događaja kada Julijano saopštava da će se malecki zvati kao njegov otac, krojač: Gvido Toneli.

Sadržaj

- 7 Prolog
Pozara, Toskana, 11. avgust 1945, 7
- 13 1. Sveroditeljka
Reč s dubokim korenima, 13; Obredi žalovanja i zbrinjavanje tela, 16; Materija u radovima velikih mislilaca, 20; Predrasuda o stabilnosti i postojanosti materijalnog univerzuma, 23
- 27 2. Atomi i prazan prostor
Poreklo atomizma, 28; Epikur i Lukrecije, 31; Neverovatno otkriće sekretara jednog antipape, 35; Venera, Zefir i buđav sir, 38; Rađanje moderne nauke i atomizam, 41
- 44 3. Pa to su samo čestice
Tamna strana Meseca, 44; Lovci na čestice, 46; Čestice koje se vezuju za druge čestice, 50; Neodoljiva sila Erosa, 53; Carstvo naj-sramežljivije i najsuzdržanije od svih čestica, 56; Pet malih fenomena, 60
- 63 4. Oblaci, meka materija i poslednji šamani
Stanja materije, 65; Neobični svet mekih materijala, 69; Gotovo večni život gorostasnih struktura materije, 73; Eterični svet naj-prolaznijih vidova materije, 76

- 81 5. Uspon i pad hiljadugodišnje zablude
Priče o fermionima i bozonima, 83; *Nego šta je zaista masa?*, 85; *Momci iz '64*, 88; *Ženeva*, 8. novembar 2011, 91; *Čudno polje koje zauzima vaseljenu celu*, 94; *Higsova neobična priroda i mnoge tajne koje čuva*, 96
- 99 6. Svetle i tamne zvezde
Šta su zvezde, 101; *Burna strana Sunca*, 103; *Spektakularan kraj jedne fine zvezde*, 107; *Supernove i neutronske zvezde*, 110; *Crne rupe*, 114
- 118 7. Tamni oblici materije u vasioni
Uglavnom gas i prstohvat prašine, 119; *Milkomeda i galaksija Crno oko*, 121; *Mračna strana materije*, 123; *Svetlost koja opaža tamnu materiju*, 125; *Mračno kraljevstvo tame*, 129; *Glasnici, pažljivi i nežni*, 132
- 137 8. A šta drži vodu u kojoj pliva Bahamut?
Kritična gustina svemira, 138; *Šta je vakuum*, 142; *Odakle potiče materija?*, 145; *Šta će na kraju biti s materijom*, 149
- 154 9. Divna iluzija
Velika euforija u mehanicističkom materijalizmu, 156; *Državni materijalizam*, 159; *Savremeni materijalizam*, 162; *Ali šta je zapravo materija?*, 166; *A šta ako čestice od nas kriju neizrecive tajne?*, 169
- 171 Epilog
Bjela, 23. novembar 2021, 171
- 175 Zahvalnice
- 177 O autoru